

zajedno s radionicom izveo član pavlinskoga reda Paulus Riedl (vijesti od 1753. do 1776.). Kraj 18. i početak 19. stoljeća obilježile su skromnije lokalne i furlanske altarističke radionice, poput one Ksavera Medelina u Raklju, Gasparea Albertinija u Pićnu i Bujama te Giovannija Mattiussija u Rovinju. Kiparska djela nastala u 19. stoljeću zastupljena su kroz kipove svetih Nicefora i Pelegrina na glavnom oltaru u župnoj crkvi u Umagu, djela Venecijanca Antonija Bose (1780. – 1845.) iz 1821. godine.

Slikovna oprema drugoga sveska zadržala je iznimnu kvalitetu započetu sveskom o kiparstvu od 4. do 13. stoljeća. Ipak, fotografije ovoga sveska, koje potpisuje Ivo Puniš, činit će se nešto boljima, što se može pripisati stečenom iskustvu, ekspresivnijem materijalu i vrlo vještom kadriranju, koje u nemalom broju slučajeva doista naglašava najbolje detalje prikazane skulpture. Svakako treba pohvaliti i izbor dekorativnih fotografija na početku te kraju sveska, koje čitatelja na neki način uvlače u publikaciju.

Drugim je sveskom završen pregled kiparskih djela umjetničke baštine istarske crkve, čije je bogatstvo uslijed povijesnih političkih okolnosti, propadanja materijala i otuđivanja djela u određenom postotku zasigurno osiromašeno. To se posebno odnosi na drvenu skulpturu i oltarne retable, koji su vjerojatno u velikom broju uništeni prilikom barokizacije crkava. Međutim, barokna ostvarenja su, s obzirom na način oblikovanja i njihovu ekspresivnost, na jedan drugi način oplemenila unutrašnjost istarskih sakralnih objekata. Upravo ta raznolikost stilskih razdoblja, materijala i kvalitete izrade sačuvanih kiparskih djela čini bogatstvo ove vrste istarske umjetničke baštine. Nadati nam se je da će se smion i hvalevrijedan pothvat izdavanja ove vrlo vrijedne edicije uskoro nastaviti sljedećim sveskom.

Mateja Jerman

Istra u novom vijeku / Istria in the Modern Period, urednica / editor in chief Tatjana Bradara, Monografije i katalogi 30, Pula: Arheološki muzej Istre, 2017., 409 str.

U sklopu izložbe Arheološkoga muzeja Istre *Istra, lav i orao* (2. srpnja 2015. – 31. siječnja 2016.), kojoj su autorice bile Tatjana Bradara i Ondina Krnjak, održana su u listopadu i studenom 2015. u Muzejsko-galerijskom prostoru

Sveta srca u Puli (gdje je izložba bila i postavljena) 24 popularno-znanstvena predavanja na temu *Istra u novom vijeku*. Organizatorica je bila Tatjana Bradara, muzejska savjetnica, voditeljica Novovjekovne zbirke, a sudjelovali su istaknuti stručnjaci iz Hrvatske – povjesničari umjetnosti i povjesničari, ali i arheolozi, arhitekti, muzikolozi, klasični filolozi i jezičari. Cilj organizatorice bio je multidisciplinarnim pristupom povezati arheološku građu od 14. do 18. stoljeća, u razdoblju u kojem je Istra bila podijeljena između Mletačke Republike i Kuće Austrije, sa srodnim znanostima, ali i pridonijeti sadržajnoj raznovrsnosti same izložbe. Odaziv javnosti bio je iznimno dobar; predavanjima su prisustvovali brojni studenti, građani i stručnjaci.

Dvije godine nakon održanih predavanja, u kolovozu 2017. Arheološki muzej Istre izdao je zbornik *Istra u novom vijeku*, u kojem se nalazi 19 prikupljenih i prevedenih radova s tih izlaganja. Dvojezična monografija, s tekstom usporedno na hrvatskom i engleskom jeziku, izdana je kao trideseta knjiga u seriji Monografije i katalogi. Njezino oblikovanje potpisuje Studio Sonda iz Vižinade, a tiskana je u 1000 primjeraka. Zanimljivo oblikovana vanjština tvrdoga uveza poziva čitatelja da istraži sadržaj: na prednjoj korici nalaze se sučelice postavljeni „otisci“ dijelova kamenih reljefa krilatoga lava (nalaz iz Motovuna, 15. stoljeće) i dvoglavoga orla (Kašćerga, 16. stoljeće), simbola dviju država među kojima je Poluotok bio podijeljen od 14. do 18. stoljeća.

Urednica je zbornika Tatjana Bradara, a recenzenti Tea Perinčić, Radoslav Tomić i Nataša Štefanec. Svi su radovi klasificirani kao znanstveni (7 izvornih znanstvenih radova, 11 preglednih, 1 prethodno priopćenje) i koncipirani tako da središnjem dijelu rada prethode sažetak i ključne riječi, a slijede popis izvora i literature. Tekstualni dio radova prate i upotpunjuju mnogobrojni slikovni prilozi, tablice i grafikoni, a opremljeni su i brojnim referencama i bilješkama.

„Predgovor“ (9–10) je napisao Darko Komšo, ravnatelj Arheološkoga muzeja Istre, u kojem je predstavio projekt „Istra, lav i orao“ kao jedan od kompleksnijih i najvećih izložbenih, nakladničkih, promotivnih, edukacijskih i kulturoloških aktivnosti matične ustanove od njezina osnutka. Istaknuo je zadovoljstvo što je projekt, osim same diseminacije prikupljenoga znanja o novom vijeku Istre, pridonio i širenju novih spoznaja te sagledavanju novih rezultata proučavanja toga zaista bogatoga i osebujnoga razdoblja istarske prošlosti.

Slijedi „Riječ urednice“ (11–12), u kojoj je Tatjana Bradara iznijela okolnosti izdavanja ovoga vrlo vrijednoga zbornika i nadu da će monografija

olakšati budućim generacijama istraživanje tema vezanih za istarsko novovjekovlje, kao i brojnim znanstvenicima širom svijeta s kojima Arheološki muzej Istre surađuje.

„Mletačka Republika i Habsburška Monarhija na prijelazu iz kasnog srednjovjekovlja u rani novi vijek (1400. – 1600.)“ (13–24) uvodni je rad u monografiju, u kojem Robert Kurelić predstavlja osnovne smjernice povijesnoga razvoja Habsburške Monarhije i Mletačke Republike u vremenu u kojem se isprepliću srednjovjekovlje na zalasku i rano novovjekovlje, što je od izuzetne važnosti za razumijevanje svih ostalih radova u zborniku.

Sljedi rad Željka Bistrovića „Venecijanski zvonoljevači i njihova zvona u Istri i na Kvarneru u srednjem i ranom novom vijeku“ (25–48), u kojem se obrađuje produkcija dvadesetak mletačkih zvonoljevača na sjevernom Jadranu, dakle na širokom području na kojem se nalazi najočuvaniji korpus zvona venecijanske provenijencije (ukupno 125 gotičkih zvona!). Treba istaknuti da je istraživanje zvona i njihovih majstora u hrvatskoj literaturi bilo rijetko i sporadično, stoga je ovaj rad vrijedan prilog poznavanju zvonoljevarstva srednjega i ranoga novog vijeka u Hrvatskoj.

U radu „*Genius loci* u istarskom kiparstvu gotičkog razdoblja – srednjovjekovna baština Istre između ‘lava’ i ‘orla’“ (49–64) Predrag Marković, oslanjajući se i pozivajući na rasprave i sinteze ponajviše Emilijana Cevca i Vande Ekl, pokušava prodrijeti u dublje izvore i osobine „istarske umjetnosti“ gotičkoga razdoblja. Prema autoru, veća skupina kamenih i drvenih skulptura koje su proizvod lokalnih istarskih majstora posjeduje *genius loci*, odnosno specifični istarski duh, koji se prepoznaje u kompaktnosti, statičnosti i monumentalnoj jednostavnosti umjetnina.

Sljedeći je u nizu rad Danijela Cikovića „Arhivske novosti o srebrnoj pali Eufrazijeve bazilike“ (65–79), u kojem se predstavljaju dosad nepoznati arhivski podaci (prvenstveno oni iz zapisnika vizitacija) o srebrnom antependiju u porečkoj Eufrazijevoj bazilici, izrađenom sredinom 15. stoljeća prema želji porečkoga biskupa Ivana VI. Zaključuje se da je antependij do 19. stoljeća imao drugačiji oblik i različitu funkciju od današnje. Naime, služio je kao pala glavnoga oltara, koja je, osim toga, krađama i preinakama izgubila mnoge izvorne elemente.

Ivan Matejčić u radu „Pulski poliptih“ (81–102) analizira čuveni drvo-rezbareni, pozlaćeni i slikani poliptih iz crkve sv. Franje u Puli, koji objedinjuje osobine gotike i renesanse. Autor umjetninu iz 15. stoljeća pripisuje

majstoru Andrei da Murano, za kojega se dosad utvrdilo da je izradio pet umjetnina na hrvatskoj strani Jadrana.

Rad Markusa Leidecka posvećen je temi „Bune podanika u austrijskoj Istri te njihov odraz u arhivskom gradivu“ (103-117). Uz skretanje pozornosti na relativno slabu istraženost teme, autor daje kronološki pregled nekih od najpoznatijih ustanaka i buna podanika na području nekadašnjega austrijskog dijela Istre i Liburnije od 15. do 17. stoljeća. Zaključuje da je izneseni pregled samo naznaka znatno većega i opsežnijega posla u budućnosti.

„Urbanizam srednjovjekovnih naselja na granici mletačke i habsburške Istre“ (119-138) predmet je istraživanja Irme Huić. Autorica razmatra arhitektonsko-urbanistički razvoj naselja uz granicu Istarske knežije i mletačke Istre, koja – za razliku od obalnih gradova – nemaju antičkih korijena, već se razvijaju po zakonitostima srednjovjekovnih naselja. Prostorna, urbanistička i arhitektonska obilježja naselja analizirana su promatranjem smještaja i ustroja naselja te urbanističkoga razvoja.

U radu „Istarske feudalne rezidencijalne utvrde tijekom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka (15.-17. stoljeće)“ (139-162) Josip Višnjić analizira istarske kaštele građene tijekom razvijenoga srednjeg vijeka, a koje u razdoblju od 15. do 17. stoljeća različitim dogradnjama većinom dosežu maksimum svojega građevinskog razvitka. Obradeni su kašteli Pazin, Kostel (*Petrapilosa*), Kršan, Savičenta (Svetvinčenat), Posrt i Paz. Osim pazinskoga kaštela, navedeni obrambeni kompleksi se uglavnom nisu prilagodili novim uvjetima ratovanja (upotreba vatrenoga oružja), već sve više preuzimaju rezidencijalni, a zatim i ladanjski karakter.

„Stanovništvo Istre u ranome novom vijeku s aspekta dinamika demografskog ponašanja“ (163-188) prilog je Danijele Doblanović, koja donosi pregled osnovnih povijesnodemografskih momenata ranonovovjekovne Istre. Na osnovi dosadašnjih demografskih istraživanja, autorica iznosi nove analize, iz čega proizlaze zanimljivi podaci o kretanju broja stanovnika, ritmovima začeća i rađanja, vjenčavanju i umiranju te imenima novorođene djece.

U radu „Materijalna kultura društvenih elita mletačke Istre: kuća obitelji Negri iz Labina polovicom 16. stoljeća“ (189-221) Jasenka Gudelj analizira kulturu stanovanja odnosno interijere ondašnje elite na temelju popisa možda najopsežnijega dosad poznatoga istarskoga renesansnog inventara, onoga obitelji Negri iz Labina, koji je nastao poslije smrti bogatoga bankara Agostina Negrija 1556. godine. Dokument koji sadrži izu-

zetno detaljan i opširan inventar kuće obitelji Negri donosi se u prijepisu iz 17. stoljeća.

Valnea Delbianco u tekstu „Philippa Lazea – Puljanke, plemkinja, pjesnikinja“ (223–233) oslikava portret nedovoljno poznate novolatinske pjesnikinje Philippe Lazee (1546. – 1576.), učene renesansne žene plemićkoga roda, Puljanke koja je život provela u Veneciji i Padovi. Prijateljevala je s francuskim pjesnikom Jean Jacquesom Boissardom, na temelju čijega dragocjenog svjedočenja saznajemo o njezinu životu, pjesničkom umijeću i obrazovanosti. Autorica zaključuje da je, unatoč skromnoj sačuvanoj književnoj ostavštini te Puljanke i Ilirke, pojava njezina *ženskoga glasa* iznimna u jadranskom krugu renesansnoga, novolatinskoga pjesništva.

U prilogu „Pula i njeni stanovnici u izvješću o vizitaciji biskupa Agostina Valiera Pulske biskupije 1580. godine“ (235–248) Milena Joksimović iznosi podatke o Puli i njezinim stanovnicima onako kako su opisani u izvješću o posjetu veronskoga biskupa Valiera Pulske biskupije u siječnju 1580. godine. Kako autorica ističe, najzanimljiviji dijelovi izvješća o Valierovoj vizitaciji su prilozi sačinjeni na licu mjesta, poput pisma biskupa Mattea Barbabiance, u kojem se žali na neposluh redovnica samostana svetoga Teodora i svete Katarine, ugovor o obnovi crkve svetoga Tome i bilješka o osnivanju crkve grčkoga obreda.

Slaven Bertoša u radu „Zanimljivosti iz matičnih knjiga grada Pule u novome vijeku“ (249–269) analizira matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih te popise krizmanih župe Uznesenja Blažene Djevice Marije u Puli (1613. – 1817.). Iznosi i niz zanimljivosti vezanih za demografiju, migracije, društvenu strukturu, uzroke smrti i brojne druge te zaključuje da državne granice nisu bile preprekom intenzivnim migracijskim strujanjima.

„Novovjekovne lule i boce iz podmorja Istre“ (271–298) predmet su interesa Luke Bekića, koji prikazuje glinene lule te staklene boce i čaše, dvije vrlo česte skupine novovjekovnih predmeta koje se nalazi u istarskom podmorju i za koje se smatra da su bile osobna imovina pomoraca. Uz pregled najčešćih tipova nalaza, obrazlaže se podrijetlo i datacija predmeta. Vrijedan je i priložen katalog nalaza.

Nikola Lovrinić se u radu „Odjeci glazbene renesanse i baroka u Istri: Gabriello Puliti – ‘vir musicae peritissimus’“ (299–315) bavi likom i djelom Gabriella Pulitija. Taj talijanski franjevac konventualac, skladatelj i instrumentalist, zbog svojega opsežnoga skladateljskog opusa i činjenice da je

zrele godine (od 1604. do smrti 1644.) proživio u Istri, zauzima prvo mjesto po važnosti za glazbenu povijest Istre u prvoj polovici 17. stoljeća.

Slijedi tekst Damira Tulića „Mramorni oltari 17. stoljeća u Istri“ (317-337). Iako malobrojni (svega desetak sačuvanih primjeraka), mramorni oltari 17. stoljeća na području Porečke i Pulske biskupije predstavljaju početak opremanja sakralnih prostora tada svekoliko prihvaćenim materijalom – skupocjenim mramorom. Autor zaključuje da su oltari u Vodnjanu, Puli, Savičenti, Labinu, Plominu i Savudriji svi odreda djela venecijanskih majstora pa ne čudi njihova izrazito visoka tehnička i konstrukcijska kvaliteta.

U radu „Boljun između lava i orla: prilog poznavanju augsburškog i mletačkog zlatarstva u Hrvatskoj“ (339-363) Mateja Jerman piše o tri viseća svijećnjaka koji osvjetljavaju svetište crkve svetoga Jurja u Boljunu. Povijesnoumjetničkom analizom središnji se svijećnjak povezuje s augsburškim zlatarom Johannesom Zeckelom i datira u razdoblje između 1721. i 1725. godine. Drugi svijećnjak mletačke je provenijencije, proizvod radionice Croce krajem 17. ili početkom 18. stoljeća, a treći, važan zbog natpisa koji spominje naručitelje, članove boljunske obitelji Crusilla, nastao je 1782. u nepoznatoj zlatarskoj radionici u Veneciji.

Iva Jazbec Tomaić u radu „Između dviju provincija: tkanine Jacopa Linussija u Istri“ (365-381) identificira brojne tkanine poznate furlanske radionice Jacopa Linussija sačuvane u istarskim crkvama. Riječ je o vrijednim vunenim i svilenim damastima nastalim između 1730. i 1770., a koji svojom kvalitetom i uglavnom dobrim stanjem očuvanosti predstavljaju važan prinos baštini furlanske tekstilne industrije 18. stoljeća.

Posljednji je rad Elvise Orbanića „Vjerske procesije u austrijskoj Istri druge polovine 18. stoljeća“ (383-404), u kojem se predstavlja fenomen procesija kao oblika pobožnosti unutar župa austrijske Istre, sastavnica Porečke i Pićanske biskupije, ponajprije u vrijeme jozefinizma, kada se išlo prema dokidanju procesija. Prikazano je stanje procesija nekoliko desetljeća prije nastupanja vladarskih odredbi u Carevini, kao i smanjivanje njihove brojnosti, koje je naročito uslijedilo 80-ih godina 18. stoljeća, te je zaključeno da je vladarev naum postupno bio uspješno proveden.

Na kraju monografije nalaze se još dva korisna priloga: „Popis autora u monografiji“ (405-406) i „Popis predavanja održanih u Muzejsko-galerijskom prostoru Sveta Srca“ (407-409).

Jubilarni broj periodične publikacije Arheološkoga muzeja Istre tiskan je uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i predstavljen javnosti u Galeriji C8 u Puli 23. studenoga 2017. godine. Zaključno možemo ponoviti kako monografiju čini zbir radova zanimljivih izlaganja s popratnoga programa izložbe *Istra, lav i orao* u širokom rasponu tema od povijesnih sve do muzikoloških. Svakako predstavlja vrijedan i važan znanstveni prinos temi istarskoga novovjekovlja, ali i poticaj znanstvenicima na daljnji rad u njegovu proučavanju i valorizaciji.

Katarina Zenzerović

Elena Uljančić-Vekić, *Vodič kroz vodu: vodoopskrba u povijesti Poreča*, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, 2017., 246 str.

Knjiga *Vodič kroz vodu: vodoopskrba u povijesti Poreča* Elene Uljančić-Vekić objavljena je 2017. u nakladi Zavičajnoga muzeja Poreštine – Museo del territorio parentino. Izdanje počinje poglavljem „Uvod: voda kao inspiracija“ (11–13) u kojem autorica vrlo korektno navodi da zbog velike neujednačenosti u dostupnosti podataka o pojedinim razdobljima publikacijom nije namjeravala, ali nije ni mogla iscrpiti sve aspekte izučavanja vodoopskrbe u povijesti Poreštine. Zbog toga je pažnju usmjerila na poznatu historiografiju i vlastita arhivska istraživanja, poglavito o novovjekovnom razdoblju.

Monografija uz uvod broji sedam poglavlja, a na početku je prvoga poglavlja „Nefluidna prošlost – od pamtivijeka do 19. stoljeća“ (15–67) autorica izdvojila neke najznačajnije vodoopskrbne primjere na Poreštini u antičko vrijeme navodeći vodospremu na Cirkvini (Loron), rimski ljetnikovac na poluotoku Zorna te cisternu u povijesnoj jezgri Poreča. Nestašice pitke vode, posebice u ljetnim mjesecima, karakteristične za mediteransko područje, nisu zaobilazile ni područje Poreštine te Uljančić-Vekić navodi da se u odredbama Porečkoga statuta iz 1363. nalazi glava posvećena preventivnim mjerama zaštite od suše. Autorica je istaknula da se prvi poznati vodoopskrbni zahvat nakon uspostave mletačke uprave u Poreču dogodio 1323., kada je porečki biskup Graziadio želio sustavom kanala uvesti vodu